

En framgångsrik men okänd rörelse

Jesper Jerkert

Antroposofin växte fram ur teosofin, vilken i sin tur kan ses som en framväxt ur den spiritistiska rörelsen – teosofins grundare Helena Blavatsky (1831–1891) hade tidigare varit verksam som spiritistiskt medium. Blavatsky ansåg att alla religioner hade en gemensam dold del. I ett antal tjocka böcker redogjorde hon för människans och världens ursprung och för andliga världar. Hon hämtade inspiration från många olika håll, bl.a. österländska religioner. Efter Blavatskys död har teosofin splittrats i en rad organisationer, som gemensamt kan kallas teosofifamiljen. I Sverige finns tre teosofiska samfund. Dessutom finns här antroposofin, Summit Lighthouse, Martinus kosmologi, Hylozoiken, Rosenkorsorden AMORC, Lectorium Rosicrucianum och Linbussamfundet.

Av alla dessa teosofifamiljemedlemmar är antroposofin den överlägset mest framgångsrika. Vad beror det på?

I likhet med de besläktade rörelserna har antroposofin en fast läro gång, där man måste acceptera helheten för att få tillgång till de enskilda delarna. En antroposofisympatisör som vill uppnå kunskap om andevärlden måste således genomgå de av Steiner anvisade andliga övningarna. Det finns ingen genväg. Men till skillnad från de besläktade rörelserna upprätthåller antroposoferna dessutom en utåtriktad verksamhet som riktar sig till allmänheten. Det ger mycket god reklam för rörelsen och är säkert en viktig orsak till framgångarna. En annan anledning är nog att flera av de utåtriktade verksamheterna legat rätt i tiden och därför blivit uppmärksammade i media. Det gäller både Waldorfpedagogiken och läkekonsten, men kanske framför allt biodynamiken, som fått hjälp av det uppvaknande miljöintresset under de senaste decennierna.

Antroposofins vetenskapsanspråk

Rudolf Steiner dog 1925, och antroposofin har inte förändrats nämnvärt sedan dess. Däremot ges Steiners tal och skrifter ut i ständigt nya upplagor, trots att ingenting i den vanliga vetenskapen tyder på att Steiner har rätt. *Eurytmi als sichtbarer Gesang* (föredrag hållna 1924) gavs t.ex. ut i en svensk nyutgåva år 2002 med titeln *Toneurytmi*. Den handlar om musik och gestik, exempelvis om olika toners och intervalls betydelse. Så här kan det låta:

De klangbilder som särskilt människorna i den gamla atlantiska världen använde och som de vederkvickte sig med och som de fann hänförande är septimupplevelsen, septimackorden eller också septimföljderna. Varför det? Eftersom människorna dåförtiden fortfarande hade en riktig upplevelse av att gå ut ur sig själv. Vid septimen kommer man nämligen ut ur sig själv. Vid kvinten går man ända ut till huden. Vid septimen går man ut ur sig själv, man överger sig själv. Septimen som sådan är absolut inte något lugnande. Jag skulle vilja säga, att om man skriker vid grundtonen, eftersom något gör en illa, och sedan tillfogar septimen, skriker man igen över skriket för att komma loss från skriket.¹

Icke-antroposofiska musikforskare fäster inte någon vikt vid Steiners upplysningar i detta ämne, lika lite som icke-antroposofiska forskare bryr sig om Steiners syner i andra ämnen. Antroposofier fäster å sin sida ingen vikt vid vad den gängse vetenskapen kommer fram till. Antroposofin saknar den korrigeringsförmåga inför nya fakta som är ett grundkrav på vetenskaplig verksamhet. I Sven Ove Hanssons artikel om kunskapssynen

¹ Rudolf Steiner, *Toneurytmi. Eurytmi som synlig sång*, Hölö 2002, s. 32-33.

har visats att antroposofin inte heller uppfyller andra grundläggande krav på vetenskaplighet.

Brist på debatt

Likgiltigheten inför motsägande fakta får tyvärr också till följd att debatter med antroposofier om lärans grundvalar sällan blir speciellt givande. Låt mig nämna två korta exempel. Apropå Steiners andeskådande skriver antroposofen Christian Osika att kritikerna uppfattar det ”som visioner och inte som det som de i verkligheten upplevs och beskrivs som, nämligen sannbilder eller imaginationer”.² Detta är bara en lek med ord. Det spelar ingen roll vad man kallar andeskådandet, eller vad utövarna själva upplever. Den intressanta frågan är om skådandet kan leda till säker kunskap, men det är antroposoferna inte så villiga att diskutera.

I en debatt om Vidarkliniken i *Katrineholms-Kuriren* 2002-2003, där några insändare menade att antroposofin var rasistisk, svarade Ursula Flatters och Thomas Schneider, verksamhetschef respektive informationsansvarig vid Vidarkliniken:

[Kritikernas] synpunkter på Vidarklinikens verksamhet saknar allt stöd i verkligheten och bygger på den kända förtalstaktik som utgår ifrån Föreningen för Vetenskap och Folkbildning. Denna förening har gjort det till sin mission att fanatiskt motarbeta bland annat antroposofiska rörelsen med metoder som måste anses helt ovetenskapliga.³

Detta är alltså två ledande antroposofers åsikt om den typ av kritik som finns i denna bok – ovetenskapligt, fanatiskt förtal. Det är inte förvånande att debatten uteblir.

Ett antroposofiskt dilemma

Antroposofin är inte en vetenskap. Är den en religion? Antroposofins läror om ärkeänglar och andra andeväsen, liksom Steiners läror om Kristus (som radikalt avviker från de gängse kristna), gör det lockande att benämna den så. Som religion kan också antroposofin försvaras på samma sätt som andra religioner. Men antroposofier försvarar inte sin lära i religionstermer, eftersom de bestämt motsätter sig en sådan beskrivning. Exakt vad man kallar antroposofin är kanske inte så viktigt. Förmodligen är en god beskrivning att antroposofin är en livs- och världsåskådning med starka religiösa inslag. I vilket fall som helst kan man säga att antroposoferna har försatt sig i en dålig sats argumentationsmässigt: Å ena sidan kan antroposofin inte försvaras som vetenskap, å andra sidan vill antroposoferna inte försvara den som religion.

Detta torde dock inte bekymra antroposofier speciellt mycket. De debatterar nämligen inte gärna sin lära offentligt. Även om antroposofiska idéer genomsyrar Waldorfpedagogiken, den biodynamiska odlingen och den antroposofiska medicinen, så är det inte meningen att icke-antroposofier som kommer i kontakt med sådana verksamheter ska ställa frågor – i varje fall inte kritiska – om den bakomliggande teorin. Som vi sett ansåg Steiner att de bäst lämpade lärjungarna var okritiska och undergivna.

Antroposofier bedriver ingen öppen mission. Det kan uppfattas som sympatiskt – antroposoferna pressar inte på någon annan sin lära. Å andra sidan kan man fråga sig om inte antroposofernas utåtriktade verksamheter ibland kan karaktäriseras som smygmissionerande. Med det menar jag att antroposofiska idéer och uppfattningar lärs ut, men utan att någon djupare förklaring till idéerna tillhandahålls, och ibland utan att ens ursprunget i antroposofin nämns. Sådana problem är särskilt relevanta när det gäller Waldorfskolorna, och detta av två skäl. För det första kan antroposoferna dölja idéernas bakgrund med ett avvikande språkbruk. Så förekommer t.ex. ”morgonspråk” i Waldorf-

² *Folkvett* 2/2002, s. 29.

³ *Katrineholms-Kuriren* 2002-12-03.

skolor, en verksamhet som i alla andra sammanhang bäst skulle beskrivas som ”morgonbön”, men en sådan beteckning kan antroposoferna inte godkänna, eftersom de bestämt förnekar att deras skolor är konfessionella.⁴ För det andra finns det inom antroposofiska skäl att tala tyst om idéernas bakgrund i undervisningen. Som religionshistorikern Olav Hammer uttryckt det: ”Den teori om själslig utveckling i steg om sju år som ligger till grund för Waldorfskolornas aktivitet stoppar antroposofiska lärare från att indoktrinera barnen. Människans jag har ju inte utvecklats före tjuugoett års ålder, därför är barn inte mogna att ta till sig andliga sanningar. Av esoteriska orsaker är det därför olämpligt att lära ut esoteriska läror.”⁵ Hammer har rätt i att esoteriska läror inte *lärs ut* i Waldorfskolor – åtminstone presenteras inte det utlärdas som esoteriskt. Men det hindrar inte att esoteriska läror *ligger till grund* för undervisningen.

Finns det inget som är bra i antroposofin?

Den här boken har haft kritik som ledmotiv. Men många människor kan berätta om positiva erfarenheter av antroposofisk verksamhet. I åtskilliga reportage i press och etermedia berättas att den antroposofiska pedagogiken, odlingen eller medicinen berikat människors liv. Räcker inte det som bevis för att kritiken är obefogad?

Svaret är att man noga måste skilja mellan specifika och ospecifika effekter av antroposofiska verksamheter. Det finns säkert Waldorflärare som är goda inspiratörer för sina elever. De flesta biodynamiska lantbrukare tar förmodligen god hand om sina djur och marker. Jag är säker på att den antroposofiska sjukvården ger sina patienter ett gott omhändertagande. Men även en alldeles vanlig lärare kan inspirera sina elever. En konventionell lantbrukare kan också ta god hand om sina djur och marker. Den allmänna sjukvården försöker också ge sina patienter ett gott omhändertagande (men saknar ofta ekonomiska resurser för att kunna göra det lika grundligt som inom många alternativmedicinska riktningar). Min poäng är att det inte finns något specifikt antroposofiskt i att vara hygglig, medkännande och inspirerande. Dessa goda egenskaper har människor med alla möjliga livsåskådningar. Framför allt kan man notera att dessa egenskaper inte emanerar från Steiners syner av andliga världar. Hygglighet och empati kan alltså inte i sig tillgodoräknas antroposofin som lära. För att utvärdera hur antroposofin står sig i jämförelse med icke-antroposofisk verksamhet måste man titta på det som är specifikt för antroposofin. När man gör det blir bilden av antroposofin inte lika positiv.

Om det finns positiva ingredienser i antroposofiska verksamheter, så kan dessa tas tillvara utan att man för den sakens skull behöver acceptera den antroposofiska lärobyggnaden. Emellertid känner jag inte till någon positiv ingrediens i antroposofin som är unik för denna lära.

Denna text har publicerats i Jesper Jerkert (red.), *Antroposofin – en kritisk granskning*, Stockholm 2003, s. 93-99. Sidnumreringen överensstämmer alltså inte med detta pdf-dokument.

⁴ I kursplanen för Josefinaskolan utanför Sigtuna sägs att ”[f]öräldrar och elever kan välja religionsundervisning efter egen bekännelse, för övriga ges en konfessionsfri undervisning på kristen grund”. (Citerat efter Håkan Blomqvists artikel ”Bakom den mjuka fasaden”, *Humanisten* nr 2, 2001, s. 12-25, citatet på s. 21.) Beskrivningen ”konfessionsfri undervisning på kristen grund” är självmotsägande. Mer information om avvikande antroposofiskt språkbruk finns i Blomqvists artikel.

⁵ Olav Hammer, *Profeter mot strömmen*, Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1999, s. 325f.